

DÜNYA VE AZERBAIJAN'DA KİTLE FONLAMASI UYGULAMALARI: AZERBAIJAN İÇİN ÖNERİLER VE FIRSATLAR*

Mutlu Başaran ÖZTÜRK**
Mehmet Sinan ÇELİK***

Özet: İnternetin yaygınlaşması, finans alanında önemli değişim ve gelişmelere yol açmıştır. Geleneksel girişim finansman yöntemlerine alternatif olarak ortaya çıkan kitle fonlama 2000'li yılların başında ortaya çıkmıştır. Kitle fonlama yeni bir olgu olarak görülse de tarihsel süreçte uzun bir geçmişe sahiptir. Alternatif girişim finansmanı modellerinden birisi olan kitle fonlama, proje fikirlerinin hayata geçirilmesinde büyük önem taşımakta olup Dünya genelinde uygulanması yaygınlaşmaktadır. Çalışmada; kitle fonlamasına ilişkin kavramlar, tarihsel süreç içerisinde kitle fonlaması, kitle fonlama da taraflar ve kitle fonlama süreci, kitle fonlama türleri ile Azerbaycan'daki gelişmeler ve yasal düzenlemeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Kitle Fonlama, Azerbaycan

Crowdfunding Applications in the World and Azerbaijan: Recommendations and Opportunities for Azerbaijan

Abstract: The widespread use of the Internet has led to significant changes and developments in finance. Crowdfunding, which emerged as an alternative to traditional venture financing methods, appeared in the early 2000s. Although crowdfunding is seen as a new phenomenon, it has a long history. Crowdfunding, one of the alternative venture financing models, is of great importance in realizing project ideas, and its application is becoming widespread worldwide. In the study, concepts related to crowdfunding, crowdfunding in the historical process, crowdfunding parties and crowdfunding process, crowdfunding types, developments, and legal regulations in Azerbaijan were examined.

Key Words: Entrepreneurship, Crowdfunding, Azerbaijan

Giriş

Girişimcilik, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin, gelişmiş ülkelerde ise ekonomik hareketliliğin temel unsuru olarak görülmektedir. Bu sebeple girişimcilik, iş fikirlerinin yatırma dönüştürülmesi sürecinde üstlendiği önemli rol sebebi ile hep önemli olmuştur.

İş fikirlerinin hayata geçirilerek girişime dönüştürülmesi için finansmana gereksinim duyulmaktadır. Girişimlerin finansman gereksinimi kuruluş döneminde değil sonrasında süreçlerde de devam etmektedir. Bu sebeple de finansa erişim yeni girişimlerin ortaya çıkmasını ve büyüme fırsatlarını belirleyen önemli etkenlerden birisi olmaktadır. Girişimlerin başarılı olabilmeleri için özellikle erken dönemde düşük maliyetle, teminatsız ve finansmana kolayca ulaşmaları önemlidir.

2008 Finansal Krizi sonrasında finansman kaynaklarında yaşanan daralma alternatif finansman kaynaklarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan alternatif finansman kaynaklarından birisi de kitle fonlamasıdır. Kitle fonlama yeni bir olgu gibi görünse de tarihsel süreç içerisinde uzun bir geçmişe sahip bulunmakta, ülkemizde asırlardır uygulanan İMECE ile de önemli benzerlikler göstermektedir.

Kitle fonlama; bir proje fikrinin internet platformu üzerinden büyük kitlelere ulaşarak fon talebinde bulunulmasını ve çok sayıda katılımcının katkılarıyla projenin hayata geçirilmesini sağlayan girişim finansman yöntemidir. Kitle fonlama; bir proje fikrinin internet platformu üzerinden büyük kitlelere ulaşarak fon talebinde bulunulmasını ve çok sayıda katılımcının katkılarıyla projenin hayata geçirilmesini sağlayan girişim finansman yöntemidir.

1. Kitle Fonlama Kavramı ve Kapsamı

İnternetin başlattığı devrim niteliğindeki değişim, ve gelişmelerin bir sonucu olarak teknoloji destekli yeni nesil bir finansman modeli olan kitle fonlama ortaya çıkmıştır. Kitle

* Bu çalışma Niğde Ömer Halisdemir BAP birimi SBT 2024/2-YEDEP kapsamında desteklenmiştir.

** Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Niğde, Türkiye.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Niğde, Türkiye.

fonlama, 2000'li yılların başından itibaren uygulanmaya başlanmış, girişimlerin finansman sorunlarının çözümünde önemli bir rol üstlenmiştir. Kitle fonlamanın popülaritesi her geçen gün artmakta ve girişimciler için önemli bir finansman alternatifi oluşturmaktadır.

Kitle fonlamanın ortaya çıkmadan fon sağlama gücü, küçük ve seçici bir grubun elinde bulunmaktaydı. Fon sağlama gücü, internetin yaygınlaşması ve buna bağlı olarak sosyal ağların kullanımının artmasının sonucunda geniş kitlelere yayılarak kapsayıcı bir hale gelmiştir. Kitle fonlamanın kapsayıcılığı; girişimcinin finansmana ve projeye yatırım yapan bireylere erişiminin yanında yatırım ortamından uzak duran kitlelerin tasarruflarının da yatırıma yönlendirebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Kitle fonlamayı tanımlamaya ilişkin olarak farklı araştırmacı ve uygulamacılar tarafından farklı tanımlar yapılmıştır. Ancak yapılan tüm tanımlardaki ortak nokta; bir projenin/girişimin büyük bir kitle tarafından küçük tutarlarla finanse edilmesidir. Kitle fonlamaya ilişkin yapılan tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Kitle fonlama; farklı coğrafi bölgelerde yaşayan bireylerin ilgi duydukları projeler için küçük miktarlarda katkı sunmasını sağlayan bir fon uygulamasıdır (Bottiglia ve Pichler, 2016). Bir başka tanım da ise "sayıları giderek artan bir grup insanın bir web sitesini ya da çevrimiçi diğer fonlama sitelerini kullanarak bir projeyi finanse etmesi" olarak tanımlanmaktadır (Guidici, Nava, Lamastra ve Verecondo, 2012).

Kitle fonlama; projenin/girişimin kredi kurumları, risk sermayedarları ve melek yatırımcılar yerine bir grup kişi tarafından finanse edilmesidir (Schwienbacher ve Larralde; 2012). Çonkar ve Canbaz'a göre (2017) ise kitle fonlama; bir proje fikrinin internet platformu üzerinden bir kampanya ile çok sayıda potansiyel yatırımcıya sunulması fon talebinde bulunulmasını ve çok sayıda yatırımcının katkılarıyla finanse edilerek projenin hayata geçirilmesini sağlayan bir finansman yöntemidir.

Kitle fonlama; projesi veya iş fikri olmakla birlikte kurumsal kimliği olmayan ve fon kaynaklarına erişimde engellerle karşılaşan girişimcilerin projelerini ya da iş fikirlerine gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan finansmanı sanal ortam da temin eden bir yöntemdir (İşler; 2014: 57). Bir başka tanımda da kitle fonlama; yenilikçi girişimleri olan girişimcilerin fikirlerini gerçekleştirmek için gereksinim duydukları fon kaynağını internet siteleri ve sosyal ağlar üzerinden bulmalarını sağlayan yeni bir finansman yöntemi olarak tanımlanmaktadır (İzmirli, 2018: 275).

Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere kitle fonlama tek başına yeterli yatırım potansiyeline sahip olmayan çok sayıda yatırımcının bir yatırım projesini kollektif bir şekilde finans etmesine olanak sağlayan bir yöntemdir (Çonkar vd., 2017: 9). Özellikle geleneksel yöntemlerle fon bulmakta zorlanan; sürdürülebilir yenilikçi ve sosyal sorumluluk projeleri ihtiyaç duydukları fona kitle fonlama aracılığı ile daha kolay ulaşmaktadır (Akbaba, 2023: 1). Bunun bir sonucu olarak da ekonomik kalkınmaya destek sağlanmakta ve yenilikçi girişimlerin hayata geçirilmesine olanak vermektedir.

2. Kitle Fonlamanın Tarihsel Gelişimi

İlk dönemlerde kitle fonlama hayırseverliğe dayalı bir model olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra albümler, filmler, kitaplar, kampanyalar, geziler, bilimsel araştırmalar ve ürün finansmanı gibi birçok farklı projeyi desteklemek için kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin gelişimine paralel olarak internet üzerinden faaliyet gösteren platformlar aracılığı ile farklı modeller kullanılarak fon toplanmaya başlanmıştır.

Bugünkü uygulanan biçimi ile ilk kitle fonlama uygulaması 1997 yılında İngiliz müzik grubu Marillion'ın, Amerika'da düzenleyecekleri konserler için hayranlarından internet üzerinden kaynak toplamayı başarmalarıdır (Ünsal, 2017: 17).

Kitle fonlama ABD'de 1999-2003 yılları arasında çeşitli film ve teknoloji projelerine fon sağlamak amacıyla kullanılmıştır. 2001 yılında ABD'de müzisyenleri ve diğer alanlardaki

sanatçıları desteklemek amacıyla kurulan ve faaliyetlerine halen devam eden "ArtistShare" ilk kitle fonlama platformu olarak kabul edilmekte olup kitle fonlamanın bilinirliğinin artmasında ve yaygınlaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Anbar, 2020: 239; www.artistshare.com).

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz, finansal piyasaları derinden etkilemiştir. Finansal kriz ve onu takip eden likidite krizi sürecinde bankalar ve finansal aracı kurumlar özellikle startüplara kredi vermede isteksiz davranmışlardır. Bu sebeple söz konusu dönemde bu şirketler ciddi bir likidite sıkıntısı yaşamışlar ve bu sıkıntıyı aşmak içinde alternatif finansman modellerine yönelmişlerdir. Bu süreçte, ABD’de 2008 yılında IndieGoGo, 2009 yılında Kickstarter ve 2010 yılında Microventures adlı kitle fonlama platformları faaliyete başlamış ve bu gelişmelere paralel kitle fonlama uygulamaları yaygınlaşmıştır (kickstarter.com).

Anadolu’nun köy ve kasabalarında yıllardır uygulanan "İMECE" felsefesi, kitle fonlamanın kültürümüzün bir parçası olduğunun önemli bir göstergesidir. Kitle fonlama, "İMECE" kültürünün, internet aracılığıyla ölçeklendirilmiş ve günümüze uyarlanmış modern bir uygulamasıdır.

3. Finansal Kitle Fonlama Türleri

Literatürde kitle fonlama türlerine ilişkin farklı sınıflamalar yapılmaktadır. Yapılan sınıflandırmalarda paya dayalı ve borca dayalı kitle fonlama finansal kitle fonlama başlığı altında, bağışa dayalı ve ödüle dayalı kitle fonlama ise finansal olmayan kitle fonlama başlığı altında incelenmektedir. Bunun dışında kalan kitle fonlama türleri de karma kitle fonlama olarak sınıflandırılmaktadır.

3.1. Paya Dayalı Kitle Fonlama

Paya dayalı kitle fonlama (equity based crowdfunding/share based crowdfunding), "özsermayeye dayalı kitle fonlama" olarak da adlandırılmakta olup girişimci tarafından yatırımcıya projeye yaptığı yatırım ölçüsünde girişimin hisse senetlerine sahip olma hakkı veren bir kitle fonlama türüdür.

Paya dayalı kitle fonlama, özellikle melek yatırımcı ya da risk sermayesi yatırım ortaklığı gibi kurumsal yatırımcılara erişmekte güçlü çeken girişimciler için oldukça önemlidir. Paya dayalı kitle fonlamada ise yatırımcılar şirketin kuruluşundan itibaren her aşamada ve her tutarda şirkete fon sağlamaktadır. Girişimin kuruluş aşamasında finansman temininde yaşanan sorunlar paya dayalı kitle fonlamanın önemini daha da artırmaktadır. Paya dayalı kitle fonlaması ile Dünya’nın her yanındaki yatırımcılar günün 24 saati istedikleri tutarda yatırım yapabilmektedirler (Röthler ve Wenzlaff, 2011: 13).

Paya dayalı kitle fonlama yönteminde kişi bir girişime ortak olduğunda o girişime/projeye yatırım yapmaktadır. Girişimin kar etmesi durumunda yatırımcılara belirli bir temettü getirisi sağlama hakkı verilmektedir. Projenin başarılı olması durumunda şirketin kar rakamı büyümekte, özsermayenin değeri yükselmekte buna bağlı olarak da hisse senedinin değeri artmaktadır. Projenin başarısız olması durumunda ise şirket zarar edeceğinden yatırımcı da zarar etmektedir (Küçükgüngör, 2020: 35-36).

Paya dayalı kitle fonlama yatırımcının yaptığı yatırıma karşılık bir ürün alamaması ya da sabit bir getiri elde edememesi sebebi ile diğer yöntemlere göre daha riskli olup genellikle de hukuki düzenlemelere tabi tutulmaktadır (Heminway ve Hoffman, 2011: 14). Paya dayalı kitle fonlamada yatırımcılar proje sahibi girişimcilerden kapsamlı bir finansal durum raporu (finacial due diligence) istemektedir. Söz konusu raporlar kitle fonlama platformunda yayınlanmaktadır. Daha sonra yatırımcı fonlamak istediği tutarı internet platformlarının mevzuatta belirlenen banka/bankalar nezdinde açtığı emanet hesabına yatırılmaktadır. Hisse sözleşmesini imzalamasının ardından işleme aracılık yapan kitle fonlama platformu işlemin tamamlandığını bankaya bildirmektedir. Bu sürecin sonunda hisse senetleri merkezi kayıt kuruluşunda emanette tutulurken ilgili tutar da girişimciye aktarılmaktadır.

Paya dayalı kitle fonlama hacminin genişlemesi ülkenin girişimcilik ekosisteminin itici gücünü oluşturmaktadır. Bu finansman modelinde girişimci açısından riski proje fikirlerinin kopyalanması oluşturmaktadır. Yatırımcı açısından ise projenin hayata geçirilememesi halinde katılımda bulunduğu yatırım tutarını kaybetme olasılığı risk teşkil etmektedir. Kitle fonlama modelleri arasında paya dayalı kitle fonlama en karmaşık ve riskli olanıdır. Bu sebeple de yatırımcının korunması açısından sağlam bir yasal alt yapıya ve ilgili ülkedeki denetleyici otoritenin düzenlemelerine gereksinim duyulmaktadır.

Paya dayalı kitle fonlama 2016 ve 2021 yılları arasında öngörülen %33,9'luk büyüme hızı ile en hızlı büyüyen kitle fonlama alanıdır (www.legal.com). Paya dayalı kitle fonlama platformları içinde Türkiye'nde bulunduğu bir çok ülkede faaliyetlerini sürdürmekte olup İngiltere'de faaliyet gösteren "SeedUps" ve "Crowdcube" ile ABD'deki "Startupvalley" ve Crowdfunder"en çok bilinen platformlardır.

3.2. Borca Dayalı Kitle Fonlama

Borca dayalı kitle fonlama (debt based crowdfunding/credit based crowdfunding) bir girişimin internet aracılığıyla birbirinden bağımsız çok sayıda farklı kişiden düşük tutarlarda borç alarak borçlanma portföyü oluşturmasıdır. Dünya genelinde kitle fonlama modelleri arasında en büyük piyasa hacmine sahip olan model borca dayalı kitle fonlama olup bu modelde bireyden bireye, bireylerden kurumlara ve kurumlardan bireylere borç verilebilmektedir (Kirby ve Worner, 2014: 9).

Borca dayalı kitle fonlamada girişimcilere yatırımcılarla yapılan anlaşma çerçevesinde belirli bir faiz tutarı ve geri ödeme planına bağlı olarak borç verilmektedir. Bu modelde faiz oranı ve faiz hesaplaması bağımsız kurumlar veya kitle fonlama platformu tarafından belirlenmektedir. Farklı uygulamalar olmakla birlikte girişimcilerden borçlanma karşılığında herhangi bir varlığın teminat olarak gösterilmesi istenebilmektedir. Bu durum yatırımcılar açısından verilen borcun geri ödenmeme riskini azaltan bir unsur olmaktadır.

Borca dayalı kitle fonlamada faizli seçeneğe göre daha az uygulanan ikinci bir seçenek de mikrokredi uygulamasına benzeyen faizsiz borç verme yaklaşımıdır (Collins ve Pierrakis, 2012: 3). Bu yaklaşımda yatırımcılara sadece sağladıkları anapara geri ödenmekte, ayrıca bir faiz ödemesi yapılmamaktadır. Yatırımcılar, bu modelde vermiş oldukları borcu bir tür sosyal yardım olarak düşünmektedir. Dünya'da en çok bilinen örneği "kiva.org" kitle fonlama platformu olup girişimcilere küçük miktarlarda kredi sağlamakta ancak karşılığında faiz talep etmemektedir (Özkan, 2019: 45-46).

Borca dayalı kitle fonlamada uygulanan farklı bir seçenek de gelir paylaşımına dayalı olarak yapılan borçlanmadır. Bu seçenekte girişimciden faiz talep edilmemekte ancak girişimden elde edilecek gelirden başlangıçta belirlenen oranda pay istenmektedir. Faizli borç verme seçeneğine göre yatırımcı açısından daha riskli olan bu seçenekte yatırımcı girişimin başarılı olması durumunda yüksek bir getiri sağlarken başarısızlık durumunda herhangi bir kazanç sağlaması mümkün olmamaktadır. Mevduat faizinin düşük olduğu ülkelerde borçlanmaya dayalı kitle fonlama araçları yatırımcılar için yeni bir sabit getirili enstrüman olarak portföy çeşitliliğine katkı sağlamaktadır.

Borca dayalı kitle fonlama bankalara erişimi olmayan veya kredibilitesi düşük girişimciler tarafından kullanıldığı gibi faiz oranının piyasadan daha düşük olması durumunda kredibilitesi yüksek girişimciler tarafından da tercih edilmektedir. Geleneksel borçlanma işlemlerinden farklı olarak platforma ödenen komisyon dışında bankacılık sistemindeki gibi çeşitli adlar altında farklı komisyon ve işlem ücreti ödenmemektedir.

3.3. Bağışa Dayalı Kitle Fonlama

Bağışa dayalı kitle fonlama (donation based crowdfunding) kitle fonlama modelleri arasında ilk uygulanan modeldir. Model, ilk olması sebebiyle bilinirliği oldukça yüksek, kullanımı da oldukça yaygındır. Proje ya da hayallerini gerçekleştirmek isteyen küçük

girişimciler, sivil toplum kuruluşları ve sanatçılar kitle fonlama platformlarını kullanarak katılımcılardan bağış talep etmekte bunun karşılığı olarak herhangi bir maddi getiri veya ödül sunmamaktadır (Öztürk vd., 2023: 58). Bağışa dayalı kitle fonlamanın en yaygın olarak görüldüğü ülke ABD'dir (Vergili, 2022: 108).

Bağışa dayalı kitle fonlamada bağış yapanlar için temel motivasyonlar; girişime katkı sağlama, başarılı bir projede yer alma, hayırseverlik, kendini gerçekleştirme ve gönül huzuru olarak sıralanmakta olup hayır amaçlı kampanyalar "filantropik" olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu kitle fonlama modeli genellikle kar amacı gütmeyen (sağlık, eğitim, sosyal, çevre gibi) projeler için daha çok tercih edilmektedir. Kitle fonlamanın bu türüne katkı sunan katılımcılar, gönüllük esasıyla projelere yatırım yapmakta ve projenin bir parçası olmaktan mutluluk duymaktadırlar. Yatırımcıların sağladıkları fon karşılığında herhangi bir finansal beklentileri olmadığından riskleri de bulunmamaktadır. Bu tür projelerde risk olarak dikkate alınması gereken şey; hayır ve yardım projesi olarak sunulan projenin sahte olabilme olasılığıdır.

Dünyada en çok bilinen bağış temelli kitle fonlama platformları; GoFundMe ve Crowdrise adlı platformlardır.

3.4. Ödüle Dayalı Kitle Fonlama

Ödüle (mükafat) dayalı kitle fonlamada (reward based crowdfunding) girişimci, talep ettiği fon karşılığında projenin türüne göre yatırımcılara soyut (maddi olmayan) ya da somut (maddi olan) ödüller sunulmaktadır. Bu tür kitle fonlama modeli daha çok sanat, müzik, tasarım, sinema ve eğlence sektörlerini hedefleyen projeler veya ürünler için kullanılmaktadır. Birçok ülkede ödüle dayalı kitle fonlama en az yasal düzenlemeye tabi olan ve sıklıkla kullanılan model olarak görülmektedir (Ekici vd., 2019).

Yatırımcılara genelde maddi değeri olmayan ancak manevi tatmin sağlayacak ödüller sunulmaktadır. Soyut ödüllerin yanında üretilen üründen ya da telif eserden yatırımcıya sunulması biçiminde somut ödüller de olabilmektedir. Kitle fonlamada katılımcılara önerilen ödül proje sahibinin sözü olarak kabul edildiğinden yatırımcılar açısından bir sponsorluk türü olarak da nitelendirilmektedir.

Ödül temelli kitle fonlamada soyut ödüller çeşitlilik gösterebilmektedir. Tebrik kartı göndermek, teşekkür telefonu açmak, projenin teşekkür kısmında bağışçı kişinin ismine yer vermek, projenin galasına onur konuğu olarak davet etmek gibi farklı türleri bulunmaktadır.

Proje hedefine ulaşabilmek için bağış tutarına bağlı olarak verilen ödülün artırılması bireyleri teşvik edebilmektedir. Yatırımcıya küçük tutarlı bağışlar için tebrik kartı gönderilirken, büyük tutarlı bir bağış için projenin galasına onur konuğu olarak davet edilebilmektedir. Bu sebeple de proje kitle fonlama platformunda duyurulurken genellikle yapılacak bağış tutarları ile ilgili olarak verilecek ödüller de belirlenmekte ve ilan edilmektedir. Örneğin 50 TL bağışta bulunanlar için teşekkür mesajı yayımlanacağı, 1000TL bağışta bulunan bağış sahiplerine ise projenin gala gecesine onur konuğu olarak davet edileceği platformda belirtilmelidir. Ödüle dayalı kitle fonlama modelinde yatırımcıya verilen ödüller, sembolik değere sahip ödüller olmakla birlikte fon sağlayanları onurlandıracak ve mutlu edebilecek ödüllerdir.

Ödüle dayalı kitle fonlamanın farklı bir uygulaması da fonlamaya katılanlara kitle fonlamadan sağlanan kaynakla gerçekleştirilen ürün veya hizmeti daha ucuza ve önceden alma hakkı veren "ön alım"/"önceden alım" yöntemidir (Mollick,2014:4). Bu yöntem ile fon sağlayan kişiler girişimcinin gerçekleştirmeyi hedeflediği ürün veya hizmeti uygulamaya geçmeden ucuza temin ederken girişimciye de kaynak sağlanmaktadır. Bilgisayar oyun projesine destek sunan bağışçılara projenin hedefine ulaşması durumunda bilgisayar oyununun bedelsiz ya da ciddi bir indirimle satın alma hakkı verilmesi bunun bir örneğini

oluşturmaktadır Aynı şekilde elektrikli bisiklet projesine katkı sağlayanlara elektrikli bisikleti herkesten önce ve indirimli olarak alabilme hakkı sunulmaktadır.

Ödül temelli kitle fonlama modelinde taahhüt edilen ödüller genel olarak bir projenin çıktısı veya ürünün kendisi olduğundan kitlelerle yapılan sunum bir ön pazarlama araştırması gibi değerlendirilmekte ve ürünün pazarlanabilirliğine ilişkin önemli bilgiler elde edilmektedir.

3.5. Karma Kitle Fonlama

Yukarıda belirtilen farklı kitle fonlama modellerinin bazıları birlikte kullanılmakta olup bu modeller karma kitle fonlama modeli olarak ifade edilmektedir (Gulati,2014:4). Karma kitle fonlama modelinin çeşitli türleri bulunmakla birlikte yaygın olarak kullanılan bir türünde projeye daha düşük tutarda katkı sağlayanlara sadece teşekkür edilirken daha yüksek tutarlı katkıda bulunanlara hisse senedi satışı mümkün olabilmektedir. Karma modellerin hepsinde farklı kitle fonlama modelleri aynı projede kullanılabilir.

4. Dünyada ve Azerbaycan'da Kitle Fonlama

Dünyada 2008 yılında başlayan ve sonrasında da etkileri artarak devam eden finansal kriz sürecinde özellikle yeni girişim ve girişimciler açısından finansman kaynaklarına ulaşmada yaşanan daralma, alternatif finansman kaynakların kullanımını artırmıştır. Kitle fonlama da bu süreçte ivme kazanmış, söz konusu yöntemle toplanan fonların tutarı ve hayata geçen iş fikirlerinin sayısı her geçen yıl önemli oranda artmıştır.

Dünya da uygulanmaya başladığında ödül ve bağış temelli olarak ortaya çıkan kitle fonlama, süreç içerisinde küçük işletmelerin fon ihtiyaçlarını karşılamak için gelişen hisse ve borçlanma temelli modellerle birlikte milyarlarca dolarlık finansman kaynağı sağlamaktadır

Kitle fonlamaya ilişkin ilk hukuki düzenleme ABD'de Menkul Kıymetler Komisyonu (SEC-Security Exchange Commission) tarafından hazırlanan ve ABD Kongresi tarafından 27 Mart 2012 tarihinde onaylanıp 5 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe giren "İş Kuruluşlarını Hızlandırma Yasası" (JOBS - Jumpstart Our Business Startups Act) ile başlamıştır.

Avrupa'daki ilk hukuki düzenleme ise 2013 yılında İtalya tarafından başlatılmış ve sonrasında diğer Avrupa ülkelerinde devam etmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği'de kitle fonlama platformlarına ilişkin bir takım düzenlemeler yapmış ve kitle fonlama platformlarını düzenlemek ve denetlemek amacıyla "The European Crowdfunding Network"u kurmuştur (Worldbank, 2013: 19). Dünyada on ülke, artan kitle fonlama hacmi karşısında kitle fonlamaya ilişkin hukuki düzenlemeler (regülasyon) yapmıştır.

Bu süreçte yasal altyapısını tamamlayan ülkelerde kitle fonlama uygulamalarının daha yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle de finansal kitle fonlama modellerine yönelik kitle fonlama platformlarının sayısı, fonlanan projeler ve işlem hacimleri hızla artmaya başlamıştır (Vergili, 2022: 110).

Azerbaycan özeli incelendiğinde konuya ilişkin özel bir yasal düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Kitle fonlama işlemleri özel hukuk kuralları çerçevesinde düzenlemekte ve uygulanmaktadır.

Kitle fonlamanın dünya genelinde oluşturduğu kaynak ve finanse ettiği projelere ilişkin farklı kurum ve kuruluşlar tarafından raporlar hazırlanmakta ve kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Küresel kitle fonlama pazarı 2018 yılındaki büyüklüğe 84 milyar dolara ulaşmıştır. O dönemde yapılan tahminlerde söz konusu büyüklüğün 2021 yılında 114 milyar dolara ulaşması beklenmekteydi. Ancak beklenen tutarın yaklaşık dört katı büyüklüğünde bir tutar olan 400 milyar doları aşan bir büyüklüğe bir yıl öncesinde 2020 yılında ulaşarak tahminlerin çok ötesinde bir gelişim göstermiştir. Forbes'in tahminlerine göre de kitle fonlama büyüklüğünün 2023 yılında 1 trilyon dolarlık bir hacme ulaştığı belirtilmektedir (Dirier, 2023: 13).

Kitle fonlama uygulamaları, Dünyada son on yılda gerçekleştirdiği hızlı gelişim trendine karşın Azerbaycan'da henüz başlangıç aşamasındadır. Kitle fonlama; kamu maliyesine ek yükler getirmeden, sermayeyi tabana yayarak girişimcilere fon sağlaması sebebi ile Azerbaycan Ekonomisinin gelişimi ve girişimcilerin başarısı açısından son derece önemlidir. Özellikle 2008 Küresel Finans krizinin ardından Azerbaycan petrol sektöründe yaşanan gerileme, ülkede petrol dışındaki sektörlerin geliştirilmesi açısından girişimciliğin desteklenmesi ve önem verilmesi gerektiğini göstermiştir.

İş fikirlerinin girişime dönüşebilmesi ve girişimciliğin gelişebilmesi erken dönemde finansmana gereksinim duyulmaktadır. Girişimleri erken dönemde finanse edecek en önemli finansman yöntemlerinden birisi de kitle fonlamadır. Bu sebeple Azerbaycan'da kitle fonlama pazarı; değişen girişimci yönelimleri ile sosyal ve ekonomik sebeplerle hızla gelişmekte olup sürecin yükselerek devam etmesi beklenmektedir. Azerbaycan hükümetinin girişimcilere destek olmak amacı ile farklı teşvikler sunması girişimci ekosistemi üzerinde olumlu etki yaratmakta, söz konusu durumda kitle fonlamanın yaygınlaşmasına da zemin hazırlamaktadır. Ayrıca ülkedeki yaygın internet ağı, yüksek düzeyde internet ve akıllı telefon kullanımı ve toplam nüfusun yaklaşık %60'nın teknolojiye hakim gençlerden oluşması sebebi ile kitle fonlama uygulamaları için uygun bir ülke konumundadır.

Azerbaycan'da kitle fonlama gelişim sürecindedir. Azerbaycanlı girişimler/girişimciler, ürün geliştirme, pazarlama ve genişleme gibi çeşitli amaçlarla finansman sağlamak için kitle fonlama platformlarını kullanmaktadırlar (<https://fastercapital.com/content/Startups-Funding-through-Crowdfunding-platforms-in-Azerbaijan.html#Overview-of-crowdfunding-platforms-in-Azerbaijan>). Kitle fonlama türlerinden ödüle dayalı ve paya dayalı kitle fonlamaya olan ilgi görece daha yüksek olup yükselen değer durumundadır.

Azerbaycan'daki kitle fonlaması platformları tür ve amaç bakımından çeşitlilik göstermektedir. Kitle fonlama platformları Azerbaycan'da; çevrimiçi (online), çevrimdışı (offline) ve geleneksel çevrim dışı olmak üzere üç farklı biçimde sınıflanmaktadır.

Çevrimiçi platformlar, Azerbaycan'daki en yaygın kitle fonlama platformu türüdür. Katılımcılarını; arkadaşlar ve aile üyeleri ile bunların dışındaki yatırımcılardan oluşturmaktadır. Çevrimiçi kitle fonlaması platformları, hızlı olmaları ve kullanımının pratik olması sebebi ile yatırımcı bulma açısından geniş bir kullanıcı tabanına sahiptir.

Çevrimdışı platformlar erişim açısından çevrimiçi platformlara göre dezavantajlıdır. Başlangıçta yatırımcıların bir hesap oluşturmasını, sonrasında da borç verenlerle paypal hesabı oluşturmasını gerektirmektedir. Çevrimdışı kitle fonlaması platformları çevrimiçi platformlara göre daha küçük bir kullanıcı tabanına sahiptir.

Geleneksel çevrimdışı platformlar Azerbaycan'da erişimi en zor olan kitle fonlama platformudur. Söz konusu platform türünde yatırımcıların web sitesi oluşturmasını gerektirmektedir. Çevrimdışı kitle fonlama platformlarına göre avantajı daha geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olmasıdır.

Azerbaycan da faaliyet gösteren popüler kitle fonlama platformları; Kickstarter, Indiegogo, Crowdrise, BitShares, Tokenstorms ile tıp projelerini ve tıbbi girişimleri finanse eden Tally sayılabilir. Söz konusu platformların ortak özelliği kitle fonlama ile ilk kez tanışan girişimcilerin kitle fonlama uygulamaları ile kitlelerden fon sağlamalarına olanak tanıyan platformlar olmalarıdır.

Kickstarter Platformu, Indiegogo Platformu, Crowdrise Platformu, BitShares Platformu ve Tokenstorms Platformu; yeni girişimlere/girişimcilere kitle fonlama yoluyla coğrafik bir sınırlama olmadan kaynak sağlanmasına olanak tanımaktadır. Söz konusu platformlar üzerinden girişimler/girişimciler projelerine destek olabilecek yatırımcıları bulabilmektedir. Tally platformu ise sadece tıbbi projelere destek bulmak isteyen girişim/girişimcilere aracılık hizmeti sunmaktadır.

Sonuç

Kitle fonlama uygulamaları dünya genelinde yaygınlaşmakta olup özellikle yeni girişimler açısından önemli bir finansal enstrüman olma yolunda ilerlemektedir. Bu süreçte kitleme fonlamanın Azerbaycanlı girişimciler tarafından daha yaygın olarak kullanılması Azerbaycan ekonomisinin gelişimi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple kitle fonlama ile fon sağlanmasına yönelik geliştirici düzenlemelerin yapılması büyük önem taşımaktadır.

Kitle fonlamaya ilişkin yasal düzenleme yapan ve kitle fonlamanın hızlı gelişim trendinde olduğu ülkelerden birisi de Türkiye Cumhuriyeti'dir. Dost ve kardeş ülke Azerbaycan yetkili makamlarının Türkiye'nin konuya ilişkin deneyimlerden ve teknolojik alt yapısından yararlanmaları yararlı olabilecektir. Buradan hareketle;

Kitle fonlama uygulamalarına ilişkin Azerbaycan'ın karakteristik özellikleri ile Türkiye örneği ve deneyimleri de dikkate alınarak hukuki düzenleme yapılmalı ve kitle fonlama uygulamalarını teşvik etmek amacı ile başta vergi avantajları olmak üzere farklı teşvik enstrümanları oluşturulmalıdır.

Kitle fonlama sisteminin gelişimine katkı sunacak kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Bu kapsamda, Azerbaycan da faaliyet gösteren üniversitelerin programlarında kitle fonlamaya ilişkin lisans ve lisansüstü dersler yer almalıdır. Böylece yarının girişimci adayları olan üniversite gençliğinin kitle fonlamaya ilişkin farkındalığının artması sağlanacaktır.

Kitle fonlama alanında faaliyet gösteren sektör temsilcileri bir araya gelerek bir sivil toplum kuruluşu oluşturmaları gerekmektedir. Yatırımcılar, proje fikri sahibi girişimciler ve kitle fonlama platformları ile siyasi otorite arasında köprü olmalı ve sektörün talep ve beklentilerini iletmelidir.

Blockchain teknolojisinin kitle fonlama uygulamalarına entegre edilmesi yararlı sonuçlar üretebilecektir. Söz konusu entegrasyon; gerek yatırımcı gerekse de girişimci açısından platformlarda daha fazla şeffaflık sağlayacak ve buna bağlı olarak da kitle fonlama uygulamalarına olan güven artacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, C. (2023). "Kitle Fonlaması, Sürdürülebilirlik ve Raporlama" 10. Uluslararası Muhasebe Finansman Araştırmaları Kongresi, 12-14 Eylül, Çorum.
- Anbar, A. (2020). "Girişimcinin Finansmanında Alternatif Bir Yöntem: Kitlesele Fonlama, Muhasebe ve Finansman Dergisi, sayı:88, Ekim.
- Bottiglia, R. & Pichler, F. (ed.), (2016). "Crowdfunding for SMEs," Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions, Palgrave Macmillan, number 978-1-137-56021-6, March.
- Collins L. ve Pierrakis, Y. (2012). The Venture Crowd: Crowdfunding Equity Investment into Business, www.nesk.org.uk
- Çonkar, M.K. ve Canbaz, M.F. (2017). "Yatırımcılara Faizle Borçlanmaya Alternatif Bir Yöntem: Kitle Fonlaması". Sakarya Üniversitesi 5. İslam İktisadı Çalıştayında Sunulan Tebliğ.
- Çonkar, M.K., Öztürk, M.B., Vergili, G. (2017). "Organize Hayvancılık Bölgesi, Bolvadin'e İlişkin Bir Değerlendirme". Uluslararası Bolvadin Sempozyumunda Sunulan Tebliğ.
- Dirier, Ü., (2023). "Kitle Fonlamanın Avantaj ve Dezavantajları". *Para Dergisi*, Ağustos, 13-19.
- Giudici G., Nava, R., Rossi Lamastra, C., et al. (2012). Crowdfunding: The New Frontier for Financing Entrepreneurship? Social Science Research Network Scholarly Paper No. 2157429.

- Heminway, J. M. ve Hoffman, S.R. (2010). Proceed at Your Peril: Crowdfunding and The Securities of Act of 1933, Tennessee Law Review, 78.
- İşler, S. T. (2014). “Modern Finansmanda Yeni Bir Dönem: Kitlesele Fonlama Crowdfunding”. Gösterge, Sonbahar, 51-65.
- İzmirli, F.A. (2018). “Yeni Nesil Finansman Yöntemi Olarak Kitle Fonlama: Türkiye Potansiyeli”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2): 273-296.
- Kirby, E. ve Shane, W. (2014). “Crowdfunding: An Infant Industry Growing Fast”, Staff Working Paper of the IOSCO Research Department, Spain.
- Mollick, E. (2014). “The Dynamics of Crowdfundings:An Exploratory Study”. *Journal of Business Venturing*, 29(1): 1-16.
- Özkan, T. (2019). *Dünyada ve Türkiye’de Mikro Finans*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Öztürk, M.B., Çelik, M.S., Açıkgöz, E. (2023). “Yeni Girişimler ve Yatırımcılar İçin Alternatif Finansman Yöntemi: Paya Dayalı Kitle Fonlaması”. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1): 55-67.
- Rothler, D. ve Wenzlaff, K. (2011). “Crowdfunding Schemes in Europe”, EENC Report.
- Schwienbacher, A., Larralde, B. (2010). Crowdfunding of Small Entrepreneurial Ventures. Handbook of Entrepreneurial Finance, Oxford University Press.
- Ünsal, S. (2017). *Kitlesele Fonlama: İş Yapma Yöntemini Değiştirecek Yeni Sistem*. İstanbul: Ceres Yayınevi.
- Vergili, G. (2022). “Kitle Fonlama: Dünü, Bugünü, Yarını”, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2): 106-121.
- World Bank (2013). Crowdfunding’s Potential for Developing World.
<https://fastercapital.com/content/Startups-Funding-through-Crowdfunding-platforms-in-Azerbaijan.html#Overview-of-crowdfunding-platforms-in-Azerbaijan>.
- <https://invest.fonbulucu.com/kampanya?state=301> Erişim Tarihi: 18/02/2023.
- www.artistshare.com Erişim Tarihi: 18/04/2023
- www.cloudways.com/blog/crowdfunding-platforms Erişim Tarihi: 18/04/2023
- www.kickstarter.com Erişim Tarihi: 18/03/2023

